

# ETNIČNOST V MESTIH PAPUE NOVE GVINEJE: MODERNA OBLIKA URBANE DRUŽBENE KATEGORIZACIJE

## Izvleček:

*Prispevek<sup>1</sup> se ukvarja s konstrukcijo etničnosti in z oblikovanjem etničnih skupin v Port Moresbyju na Papui Novi Gvineji. Proces nastajanja urbanih etničnih skupin, imenovanih wantok sistemi, je sicer specifičen za urbana okolja Melanezije, vendar vsebuje načine konstrukcij in instrumentalizacij skupinskih identitet, ki temeljijo na poreklu in ga zato lahko obravnavamo v luči urbanih raziskav etničnosti.*

## Abstract

*This research paper<sup>2</sup> deals with the construction of ethnicity and with the formation of ethnic groups in Port Moresby in Papua New Guinea. The process of emerging of urban ethnic groups named wantok systems is otherwise specific for the urban environment of Melanesia, however, it consists of the ways of constructions and instrumentality of the group identities, which are based on descent and could therefore be approached to in the light of the urban ethnicity research.*

V članku bom poskusil odgovoriti na vprašanja, ali etničnost

na Papui Novi Gvineji obstaja, kakšna je njena zunanja manifestacija, zlasti pa, ali jo lahko obravnavamo kot tradicionalno ali le kot moderno obliko družbene kategorizacije. Preden pa se lahko lotim iskanja odgovorov na zastavljena vprašanja, se je treba soočiti z nekaterimi problematikami, ki obravnavajo status etničnosti kot konceptualni model družbene organizacije. Treba je pretehtati praktično uporabnost omenjenega modela, utemeljiti njegove značilnosti ter dognati, ali na Papui Novi Gvineji obstaja pojav, ki bi ga lahko pojasnili s konceptom etničnosti, ter kakšne so njegove lastnosti v konkretnem etnografskem primeru.

## Status etničnosti kot konceptualnega orodja

Etničnost je pojem s precej dolgo, a metodološko nejasno pomensko tradicijo. V različnih obdobjih in okoljih so etničnosti pripisovali različne pomene. V Evropi je njen pomen drugačen kot v Združenih državah Amerike, kjer je pomensko zamenjala raso. Čeprav »etničnost v ameriški družbi ostaja živa sila« (Hannerz 1980, 3), se je ravno zaradi njene predpostavljene povezave z raso mnogi družboslovci otepajo. Kljub temu pa je diskurz o etničnosti od konca šestdesetih let 20. stoletja v močnem porastu, kar je po eni strani posledica družbenih in globalnih sprememb, po drugi pa rezultat spremenjenih antropoloških pojmovanj družbe in kulture.<sup>3</sup> Za razliko od zgodnjih funkcionalistov in strukturalistov, ki so človeške skupnosti in kulture razumeli kot statične in homogene enote, postmodernisti skupnosti obravnavajo kot fluidne, dinamične in spremenljive sisteme. »V tem kontekstu se etničnost pokaže kot izredno uporaben koncept, saj predlaga dinamično situacijo spreminjajočih se stikov in obojestransko

<sup>1</sup> Članek je rezultat podiplomskega študija na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo v Ljubljani ter raziskovalnega dela v Port Moresbyju. Oboje mi je omogočilo Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport s financiranjem v shemi usposabljanja mladih raziskovalcev, vodili pa so me mentorja dr. Zmago Šmitek in dr. Borut Telban ter vodja raziskovalnega usposabljanja dr. Rajko Muršič.

<sup>2</sup> The research paper is the result of the postgraduate studies at the Department of Ethnology and Cultural Anthropology in Ljubljana and the research performed in Port Moresby. The Ministry of Education, Science and Sport enabled both in the project entitled junior researchers, together with my two mentors Zmago Šmitek, Ph.D. and Borut Telban, Ph.D. and the head of the research education Rajko Muršič, Ph.D.

<sup>3</sup> Na tem mestu se ne bom spuščal v pregled različnih konceptualizacij etničnosti. Sicer glej na primer Banks 1996; Eriksen 1993; Repič 2002; Šumi 2000

prilagoditev med skupinami.« (Eriksen 1993, 9) Etničnost je torej v osnovi »vidik odnosov in ne svojstvo skupin«. (Eriksen 1993, 12) Njena funkcija je v organizaciji interakcije med ljudmi in kulturnih razlik med skupinami. (Barth 1969)

Takšna konceptualizacija je prekinila dožemanje etničnih skupin (in plemen) kot zaprtih in izoliranih družb. Namesto tega se je usmerila na interakcije med posamezniki kot pripadniki različnih skupnosti - ne le kulturnih skupnosti, temveč vseh skupin, ki imajo predstave o lastni skupinskosti. Antropološka in sociološka domena nad označevanjem različnih skupin se je tako spremenila. Že Leach je opozoril na to, da je »predpostavka, da v 'normalni' etnografski situaciji med seboj različna plemena najdemo urejeno razporejena v prostoru in z natančno določenimi mejami med njimi, akademska fikcija«. (Leach 1954, 290) Opozoril je na premene identifikacij posameznikov in njihovo prehajanje med različnimi skupinami. Z etnografskimi dejstvi je pokazal, da družbe niso statične v prostoru ali času, temveč »je vsaka resnična družba proces v času«. (Leach 1954, 5) Antropologji torej skupin ne moremo določati od zunaj glede na njihovo lokacijo v prostoru, jezik ali kulturo.

Moerman se je med raziskavo na Tajskem vprašal, kdo so Lueji in po čem se ločijo od drugih. Opis njihovih kulturnih značilnosti in distinkcij mu ni zadoščal. »Ker jezik, kultura, politična organizacija in drugo ne sovpadajo, enote, ki jih opredelimo z enim kriterijem, ne sovpadajo z enotami, ki jih opredelimo z drugimi kriteriji.« (Moerman 1965, 1215) Namesto tega je prišel do sklepa, da je pomembnejša samoidentifikacija, saj je etničnost oziroma biti Lue 'emska kategorija askripcije', kar pomeni, da »je nekdo Lue zato, ker verjame, da je Lue, se sam identificira in ravna kot Lue«. (Moerman 1965, 1219)

Ali je etničnost resnično, kot je trdil Barth, kategorizacija, ki posameznike klasificira na podlagi »njihove osnovne, najpomembnejše identitete« (Barth 1969, 13),<sup>5</sup> na tem mestu niti ni bistveno vprašanje. Empirično dejstvo pa je, da so identifikacije večplastne in spremenljive. Posamezniki so lahko, glede na družbeno situacijo, hkrati pripadniki različnih skupin in med njimi tudi prehajajo oziroma spreminjajo osnovne identifikacije. To omogočajo simbolno konstruirane skupnosti. Gellner (1983) in Anderson (1998) sta pisala o narodih kot konstruiranih oziroma zamišljenih skupnostih, Anthony P. Cohen (1998) pa je pokazal, da so vse skupnosti, od majhnih lokalnih skupin do velikih narodov, imaginarne ter simbolno konstruirane, kajti »... šele simboli, in ne struktura, omogočajo posamezniku, da se identificira s skupnostjo, zato obstaja skupnost predvsem v glavah, v mišljenju in šele nato v dejanjih njenih članov«. (Brumen 2000, 80) Posamezniki na mejah

(med interakcijami) poudarjajo simbole lastne etnične skupine ter s tem vzpostavljajo in urejajo odnose z drugimi. V tem smislu so konceptualne meje družbeni produkti, ki se po potrebi spreminjajo. Njihova funkcija je zamejitev skupnosti in njena predstavitev zunanjemu svetu. »Zavest skupnosti je ujeta v percepcijo njenih meja, ki jih ljudje oblikujejo med interakcijo.« (Anthony P. Cohen 1998, 13)

Če uporabimo etničnost kot konceptualno-analitični model, ki nam pomaga razumevati urejevanja družbenih razmerij, nam lahko rabi v različnih okoljih, »čeprav so empirični konteksti povsem različni in enkratni«. (Eriksen 1993, 98) Etnično kategorizacijo lahko pripišemo družbam v različnih kontekstih, najpogosteje pa gre za moderen pojav, povezan z nastankom kulturno pluralnih okolij, kot so mesta in etnično (narodno) pluralne države.

## Etničnost v mestih

Razvoj koncepta etničnosti je sovpadal s socialno-antropološkimi raziskavami razvoja kolonialnih mest in urbanizacije v 'tretjem svetu' ter kulturno-antropološkimi raziskavami ameriških mest.<sup>6</sup> Dejansko je v socialni in kulturni antropologiji koncept etničnosti močno povezan z urbanizacijo. Etničnost so v kulturni antropologiji 'odkrili' v šestdesetih letih 20. stoletja in jo obravnavali v povezavi z 'urbani problemi', kot so na primer revščina<sup>7</sup> (Lewis 1961, 1966, 1969), getoizacija in etnične četrti. (npr. Wirth 1928; Whyte 1943; Hannerz 1969)

Tudi v socialni antropologiji so etničnost našli v urbanih okoljih, ko so preučevali interakcije med različnimi skupinami ter dinamične spremembe identitet urbanih prebivalcev. Prvi raziskovalci so jo imenovali tribalizem, ki je pomenil »kategorijo interakcije v vsakdanjih družbenih odnosih«. (Mitchell 1956, 42) V Bakrenem pasu<sup>8</sup> se je tribalizem kot kategorija razlikovanja v urbanem okolju pojavil zato, ker je tam potekala interakcija med množico ljudi, ki izvirajo iz različnih okolij. Ti ljudje so uporabili določene simbole, kot na primer obleko, le za medsebojno prepoznavanje in oblikovanje skupin, medtem ko sama vsebina kulturnih značilnosti izvirnega ljudstva v mestih ni obdržala pomena. V mestih so se namreč vzpostavile nove skupnosti; te so za označevanje svojih identitet uporabljale tiste simbole, ki so bili značilni za izvirno skupnost, niso pa prenesle tudi vseh kulturnih vsebin.

Arnold Epstein je koncept etničnosti, ki ga je uporabil v Afriki (1958), prenesel tudi na Novo Gvinejo, kjer je opisal situacijo

<sup>4</sup> Eriksen se na tem mestu neposredno navezuje na interakcionistično teorijo Bartha (1969).

<sup>5</sup> Zaradi te domneve so mu nekateri avtorji očitali primordialiistično stališče (npr. Abner Cohen 1974, xii), saj je po instrumentalistični paradigmi etničnost nov, moderen pojav, ki se pojavi šele zaradi urbanizacije, medtem ko lahko po Barthovem mnenju etnične skupine najdemo v vseh družbah.

<sup>6</sup> Na tem mestu se ne bom spuščal v pomene etničnosti v srednjeevropski etnologiji, kjer status etničnost ni bil povezan z urbanizacijo, temveč je označeval ljudstvo v splošnem pomenu besede. (glej npr. Kremenšek 1976, 1978; Bromlej 1974)

<sup>7</sup> Oskar Lewis je celo skoval termin kultura revščine. (1969)

<sup>8</sup> Bakreni pas (Copperbelt) v takratni severni Rodeziji oziroma današnji Zambiji je bilo za britansko socialno antropologijo pomembno območje, saj so tam nastale pomembne raziskave pod okriljem inštituta Rhodes-Livingston.

močnih medskupinskih interakcij in posledični nastanek etničnih kategorizacij. (1978) S prihodom migrantov iz cele države na plantaže Nove Britanije se je nepovezana avtohtona skupina Tolajev povezala v politično skupnost in tako obdržala nadzor nad plantažnim delom. Na Papui Novi Gvineji, ki je kulturno in lingvistično izredno raznolika dežela, pa so zlasti v mestih začele nastajati nove skupnosti, ki se sklicujejo na skupno poreklo in se imenujejo wantok sistemi.<sup>9</sup> To so specifične oblike družbene organizacije, ki so nastale zaradi interakcij med tradicionalno različnimi skupinami in zajemajo ljudi, ki prihajajo iz istega okolja in delijo isto kulturno tradicijo.

## *Port Moresby kot primer urbanizacije na Papui Novi Gvineji*

Urbana okolja so na Papui Novi Gvineji novost, ki jo je kolonialna uprava uvedla šele v 19. in zlasti v 20. stoletju. Urbanizacija je zelo mlad pojav, celo do te mere, da se je velik del sedanjega mestnega prebivalstva preselil iz podeželja. Razvoj prvih naselij evropskih kolonialistov se je začel šele proti koncu 19. stoletja na severnem, takrat nemškem delu Nove Gvineje, na začetku 20. stoletja pa tudi na britanskem delu. Osnove za Port Moresby, sedanje glavno mesto, so postavili leta 1885, ko so ustanovili administrativno središče za Papuo na območju, kjer je bilo le nekaj vasi skupin Motu in Koita. Britanska, kasneje pa avstralska uprava je začela z izgradnjo manjšega administrativnega mesteca. Od domačinov so poceni odkupili zemljo, kjer so postavili upravne enote, trgovinske centre in bivališča za belce. Začeli so politiko stroge segregacije med belci in domačini, ki je trajala do konca šestdesetih let 20. stoletja in se kaže tudi v urbanistični ureditvi Port Moresbyja, kjer so bila naselja belcev in domačinov postavljena vsaksebi.<sup>10</sup>

Do druge svetovne vojne se Port Moresby ni bistveno spreminjal. V okolici so sicer ustanovili precej plantaž, kjer so zaposlovali domačine, v samem mestu pa je živelo le malo domačinov, ki so delali pri Evropejcih. Do leta 1941 je potekal počasen razvoj območij obalne Nove Gvineje in otokov, v notranjost pa je kolonialna uprava zares segla šele po drugi svetovni vojni. Zato do takrat v Port Moresbyju ni bilo priseljencev iz Višavja. »Tako je v Port Moresbyju, danes daleč največjem mestu Papue Nove Gvineje, pred letom 1942 živelo precej manj kot tisoč Papuancev.« (Levine in Levine 1979, 15) Sicer pa tudi Evropejcev ni bilo veliko. Po Oramovih ocenah (1976, 27) je leta 1941 v Port Moresbyju živelo okoli 400 Evropejcev in le maloštevilni Azijci, v celotnem območju okoli mesta pa le okoli tri do štiri tisoč domačinov. Po koncu druge svetovne vojne pa se je majhno administrativno mestece začelo vedno

hitreje razvijati.

Po letu 1945 je avstralska uprava ukinila prepoved selitve v mesto. Domačinom so sprva dovolili obiske, dolge do štiri dni. Po tem času so morali nezaposleni domačini zapustiti Port Moresby, vendar je bil to odlok, ki so ga težko izvrševali. Vedno več priseljencev iz bližje okolice se je zaposlovalo v upravi, industriji in na plantažah. Priseljenci iz oddaljenih krajev Papue Nove Gvineje pa so se nastanili le za krajši čas, saj so prišli v Port Moresby na pogodbeno delo, po katerem so jih delodajalci poslali domov. Delavci so sklenili pogodbeno delo za dve leti, po izteku katerih so jih prepeljali nazaj domov na stroške delodajalcev. Po šestih mesecih premora so lahko znova stopili v pogodbeno zaposlitev, a to je storil le majhen delež delavcev. (May in Skeldon 1977, 5)

Leta 1949 je avstralska vlada oznanila odločitev, da bo glavno mesto Papue Nove Gvineje Port Moresby, kar je pripomoglo k hitri rasti števila prebivalcev evropskega porekla, kot tudi domačinov. Mesto je imelo leta 1947 7.230 prebivalcev, do leta 1971 pa je število naraslo na 76.507. Delež Evropejcev je ves čas do osamosvojitve ostajal okoli dvajset odstotkov. (Oram 1976, 85) Kasneje se je število domačinov, ki so se selili v Port Moresby, ves čas večalo, delež Evropejcev pa je padel na okoli en odstotek. Leta 1980 je imel Port Moresby 123.624, leta 1990 194.295, leta 2000 pa blizu tristo tisoč prebivalcev. (Muke 2001, 105) Kljub počasnemu razvoju v prvi polovici 20. stoletja je danes Port Moresby daleč največje mesto Papue Nove Gvineje in prizorišče stalnih interakcij med velikim številom posameznikov oziroma med pripadniki različnih etničnih ter jezikovnih skupin.

Port Moresby je območje z največjo raznolikostjo etničnih, jezikovnih in drugih skupin, ki so v preteklosti živle precej manj soodvisno kot v sedanjih mestih. Na tem mestu se ne nanašam na klasično antropološko pojmovanje plemenskih družb kot ločenih, zamejenih in zaključenih enot, ki naj bi živle neodvisno od podobnih enot. Takšna konceptualizacija plemen je bila največkrat močno zmotna. Kljub velikemu številu jezikovnih skupin, ki resda živijo na težko prehodnem območju, so med skupinami tudi v preteklosti obstajale močne kulturne povezave. (glej npr. Barth 1987) Še več, ena od pomembnejših oblik tradicionalne medskupinske interakcije je bila bojevanje, ki je v določeni meri še vedno prisotno. Na podeželju imajo skupine prevlado nad nekim območjem, mesta pa so specifični prostori, kjer poteka močna interakcija med tradicionalno manj povezanimi ali celo sovražnimi skupinami. V takšnem okolju večina posameznikov išče in vzpostavlja določene povezave v skupnostih, ki jim omogočajo zaščito, bivanje in dosego družbenih statusov.

## *Okapijci v Port Moresbyju*

Ena takšnih skupnosti v Port Moresbyju so Okapijci, ki se tako imenujejo, ker so priseljenci iz okrožja Okapa v Vzhodnem Višavju.<sup>11</sup> Živijo na različnih lokacijah, med drugim tudi v urbanem naselju Two Mile, ki je le eden od približno petdesetih urbanih naselij v Port Moresbyju. Urbana naselja so

<sup>9</sup> Wantok je sprva označeval »nekoga, ki govori isti jezik, je iste narodnosti, rojak, je iz iste dežele, sosed«. (Mihalic 1983, 202)

<sup>10</sup> Več o ustanovitvi mesta glej npr. v Oram 1976, 1-26; Goddard 2001; Levine in Levine 1979.

oznake za pogosto nelegalna barakarska naselja, ki niso urbanistično urejena, prebivalci pa največkrat nimajo legalne pravice do zemljišča, na katerem bivajo. Naselja nimajo poenotene gradnje, urejene kanalizacije, vodovoda, električne napeljave, cest in javnega transporta ter drugih javnih služb. So najhitreje rastoči bivalni prostori, saj se velik del priseljencev iz cele države po prihodu naseli v takšnih barakarskih naseljih. Leta 1970 so število prebivalcev neformalnih barakarskih naselij ocenili na dvanajst tisoč (Oram 1976, 99), leta 1980 na petnajst tisoč, leta 1990 na dvajset tisoč, leta 1995 na dvainštirideset tisoč, za leto 2000 pa število prebivalcev v urbanih naseljih ocenjujejo na sto tisoč. (Muke 2001, 28, 105)

Two Mile je eno najstarejših urbanih naselij in zato tudi leži zelo blizu središča mesta. Nastal je v petdesetih letih 20. stoletja, ko je manjša skupina delovnih migrantov svoja bivališča postavila na neuporabnem pobočju, ki se od obale dviga proti vzhodu. Desetletje kasneje so na drugi strani tega naselja začeli graditi upravno mestno središče Boroko. Med središčem mesta in upravnim delom so zgradili cesto, ki proti severu omejuje naselje Two Mile. Zaradi svoje lokacije je to naselje zelo popularno naselje med priseljenci, vendar je tudi zelo gosto naseljeno.

Naselitev v urbanih naseljih poteka hitro, saj se prvim prišlekom kmalu pridružijo njihovi rojaki, prijatelji in sorodniki. Tako nastajajo barakarska naselja z raznoliko populacijo, vendar se prebivalci naselijo v etnično homogene zaselke. »Urbana naselja so kozmopolitske mreže plemenskih skupnosti ali subkultur, ki jih pogosto zaznamuje etničnost in regionalizem v urbani kulturi.« (Muke 2001, 8) Med zaselki so določene približne ali natančne meje, včasih celo ograje. V zaselke se združujejo pripadniki istega wantok sistema oziroma pripadniki iste etnične skupine. Družijo se predvsem med sabo in s pripadniki iste etnične skupine, ki živijo v drugih naseljih v Port Moresbyju. Zelo pogosto se obiskujejo in včasih skupaj pripravijo razna slavlja. Udeležujejo se v raznih družabnih aktivnostih, kot je igranje kart, igranje rugbyja in drugih športov. Večina družbenih aktivnostih poteka bodisi v monoetničnih zaselkih bodisi v neformalnih društvih, ki so prav tako največkrat monoetnična. (prim. Levine in Levine 1979, 48) S pripadniki iste etnične skupine, ki živijo v drugih naseljih, so mnogo bolj povezani kot s sosedi, ki so pripadniki drugih skupin. Tako pripadniki istih etničnih skupnosti ne tvorijo enotne teritorialne skupnosti, temveč se povezujejo v nadlokalne mreže.

Okapijci, ki živijo tudi v enem od zaselkov v naselju Two Mile, tvorijo nadlokalno etnično skupnost, ki se v urbanem okolju povezuje v nekakšno mrežo po principu wantok sistema.

Mnogi njihovi rojaki, sorodniki in prijatelji, s katerimi vzdržujejo družbene odnose, namreč živijo v drugih urbanih naseljih. Kljub temu ne delajo nobenih dejanskih razlik med tistimi, ki živijo v istem zaselku, in drugimi Okapijci, ki živijo v drugih naseljih v Port Moresbyju. Po drugi strani pa se ostro ločujejo od drugih podobnih skupnosti. Okapijci v naselju Two Mile na eni strani mejijo na skupino Goilala, na drugi na Chimbuje. Poleg teh je v bližini še več zaselkov drugih skupin. Z neposrednimi sosedi imajo jasno določene meje in postavljene ograje.

Prebivalci urbanih naselij meje svojih zaselkov označujejo z ograjami in drugimi simboli. Hiše Okapijcev v Two Mile so večinoma obrnjene proti zaselku in stran od sosedskih meja. Poleg tega na vrtovih gojijo rastline, ki so značilne za Višavje in na podeželju predstavljajo bistveni del njihove prehrane: banane, sladki krompir ali kaukau, arašide, koruzo, sladkorni trs (pitpit) ter različne vrste zelenjave. Priseljenci z otokov kot glavno vrsto hrane gojijo jam, priseljenci iz nižavja Nove Gvineje pa sago, kruhovec in betelove orehe. »Rastline uporabijo kot simbole zaznamovanja meja skupnosti in etnične pripadnosti tam, kjer so tradicionalni elementi konceptualizacije urejanja kulturne krajine - krajine, ki ji etnične skupine pripisujejo pomene - ponovno izumljeni v mestnem kontekstu.« (Muke 2001, 40) Vrtove imajo največkrat ob hiši ali na obrobju zaselka in tako označijo lastne meje v naselju. Sadijo kulturno pomembne rastline, ki »so simboli identitete in vzbudijo subtilne predstave o razlikah in podobnostih ter označujejo skupno življenje etnične skupnosti in ohranjanje tradicionalne identitete«. (Muke in Gonno 2002, 79) S sajenjem kulturno značilnih rastlin v neposredni bližini svojega zaselka tipizirajo kulturno krajino in načine urejanja okolja. Tako je v urbanih naseljih več kulturnih mikrokrajin, ki imajo nalogo vzdrževanja notranje povezanosti z izvornim okoljem ter simboliziranja etnične identitete.

## *Wantok sistemi.*

### *Etnične skupnosti v mestih Papue Nove Gvineje*

V mestih so nastale nove oblike družbenih organizacij, ki temeljijo na tradicionalnih organizacijah iz ruralnega okolja, saj so mesta polna neznanih ljudi in so potemtakem zelo nevarna območja. Zaradi potencialnih nevarnosti, ki jih predstavlja urbano okolje, so ljudje »ustvarili relativno varne kotičke, kjer se obkrožijo s sorodniki in z rojaki«. <sup>12</sup> (Levine in Levine 1979, 52) V tradicionalni družbeni organizaciji je bila (in je v vaseh še vedno) najpomembnejša oblika družbene klasifikacije sorodstvo. V mestih pa se klasifikacijske skupine razširijo. Medsebojno pomoč si nudijo ne glede na sorodstvene vezi,

<sup>11</sup> Okapijce jih imenujem, ker so se oni tako predstavljali. Takšno poimenovanje sicer ni v skladu z etničnimi in jezikovnimi oznakami (Fore), ki so jim jih nadeli prvi raziskovalci, vendar smatram kriterij samooznačevanja za najboljšo rešitev. V Okapi se ne imenujejo Okapijci, takšno poimenovanje je rezervirano le za situacije izven domačega okrožja. Doma uporabljajo označevanje po vasi, torej prebivalci Henegaru, Pagataisa, Kofame ...

<sup>12</sup> Z besedo rojaki prevajam angleški izraz co-ethnics. Obenem naj poudarim, da Levine in Levine (1979) co-ethnics enačita z wantoks, ter ethnicity z wantok system. M. Strathern (1975) wantok enači z besedo compatriot, ki prav tako pomeni rojak.

skupinska kategorizacija pa poteka v okviru wantok sistema, ki pripadnike klasificira glede na izvorno okolje, kar »... omogoči nastanek osnovnih etničnih skupin«. (Levine in Levine 1979, 65) Do podobnih zaključkov je prišel Whiteman, ki je raziskoval sorodstvena razmerja Chimbujev v Port Moresbyju. (1973) Posamezniki ali majhne skupine iz province Chimbu so bivališča poiskali pri priseljencih iz istega okolja, kljub temu, da se niso poznali niti niso bili v kakršnih koli sorodstvenih razmerjih. Spreminjanje in širitev klasifikatornih sorodstvenih skupin je v mestih lahko osnova za nastanek etničnih kategorij ob situacijah, kjer posameznik potrebuje pomoč najbližjih wantokov.

Wantok sistem je ohlapno določena kategorija in odvisna od družbene situacije. Z njo označujejo tako bližnje in daljne sorodnike, dobre prijatelje kot tudi bežne znance, ki prihajajo iz istega okolja in morda govorijo isti tokples (jezik ali dialekt). V mestih so »wantoki tisti ljudje, s katerimi ima nekdo pogoste, dobre in zaupne odnose«. (Sillitoe 2000, 170) Zato v mestih ljudje svoje bližnje prijatelje, rojake in sorodnike označujejo s pojmom wantok. Skupno poreklo, ki je najpomembnejši dejavnik pri klasifikaciji pripadnikov wantok sistema, sovпада s konceptualizacijo etničnosti, ki jo je zastopal Weber, ko je trdil, da je etničnost kategorija, ki zajema ljudi s predstavami o skupnem poreklu.

»Etnične skupine so tiste človeške skupnosti, ki gojijo subjektivno prepričanje o skupnem poreklu - zaradi fizičnih ali kulturnih podobnosti ali zaradi spomina kolonizacije in migracije - na način, da je to prepričanje pomembno za nadaljevanje nesorodstvenih družbenih razmerij.« (Weber 1961, 306)

Skupno poreklo je fleksibilna krajevna kategorija, ki je podvržena različnim interpretacijam. 'Isti kraj' lahko pomeni ožja ali širša območja ali celo province. Okapijci v naselju Two Mile se tujcem predstavljajo kot Gorokans, po glavnem mestu Goroka v Vzhodnem Višavju, ali kot Eastern Highlanders, torej prebivalci Vzhodnega Višavja. Tudi pripadniki drugih sosednjih skupin v urbanem naselju jih poimenujejo Gorokans. Med seboj se označujejo po okrožju, torej Okapians (Okapijci), ter po vaški in klanski pripadnosti. Med Okapijci jih je večina iz klana Pagataisa (Pagataisa vas) ali iz klana Lasota (vas Henegar). Etnična pripadnost ni vezana le na eno izmed ožjih ali širših kategorij porekla, temveč »je odvisna od družbene situacije, v kateri se sklicujejo na etničnost«. (Levine in Levine 1979, 60)

Fleksibilni koncept wantok lahko označuje tako etničnost, prijateljstvo kot tudi sorodstvena razmerja prebivalcev urbanih centrov. V mestih se ljudje vedno bolj srečujejo z ljudmi, ki niso niti sorodniki niti ne prihajajo iz iste vasi, a kljub temu »postajajo vedno bolj vpeti v wantok sistem, ki deluje kot kategorija družbenih odnosov, ki učinkovito združuje sorodstvo, etničnost in bolj individualne prijateljske vezi v novi urbani družbeni kategoriji«. (Levine in Levine 1979, 70)

Urbane družbene povezave poudarjajo etnična razmerja na osnovi izvirnega kraja, vendar niso nujno tudi interesne povezave. M. Strathern je napisala, da v Port Moresbyju »ne

moremo govoriti o etničnosti kot o strategiji«. (1975, 288) Interesne skupine v mestih so namreččasne in odvisne od situacije. Sicer obstajajo tudi primeri, da neka skupina prevzame dominantno vlogo v določenem poklicu, kar je gotovo pomemben dejavnik oblikovanja in vzdrževanja skupnosti. Tako so na primer Mekeo prodajalci betelovih oreh, mnogi taksisti pa so priseljenci iz provinc Hagen in Enga. Večinoma pa skupine v Port Moresbyju etnične pripadnosti niso razvile na osnovi skupnega politično-ekonomskega interesa. »Kljub temu se ljudje nenehno označujejo z etničnimi kategorijami - 'Mi Hagenerji počnemo to'; 'Tisti Popondetta je moj prijatelj'; 'Poznam Tolaja iz x oddelka'.« (M. Strathern 1975, 289) Tudi prebivalci urbanega naselja Two Mile so ves čas o sebi in drugih govorili v etničnih oznakah.

Wantok ni le nekdo, ki govori isti jezik in prihaja iz iste vasi, kar je veljalo včasih. Lahko je nekdo, ki prihaja iz iste regije ali province, oziroma se vsaj sklicuje na isto izvorno okolje (npr. če ima starše iz tega okolja). To je prvi pogoj za vzpostavitev pripadnosti v urbani skupnosti. Urbane skupnosti so namreč nove skupnosti in ne le preslikava tradicionalnih. Pripadnik neke vasi v Okapi ni tudi avtomatično član skupnosti Okapijcev v naselju Two Mile, ima pa prvi pogoj za članstvo. Pripadnik skupnosti postane, ko svoja družbena razmerja vpne v urbano skupnost in ko ga drugi člani priznajo za pripadnika. To se zgodi spontano, z vzpostavitvijo družbene mreže odnosov v urbani skupnosti.

Notranje družbene vezi v urbanih skupnostih so nastale in jih vzdržujejo s pomočjo močnega principa recipročnosti, ki je zelo pomemben v življenju prebivalcev celotne Melanezije. Priseljenci, ki so jih njihovi wantoki ob prihodu lepo sprejeli in jim pomagali, so pripravljani takšno pomoč nuditi mladim priseljencem, ki zdaj prihajajo v Port Moresby. Ti so sprva nezaposleni in nimajo lastnih dohodkov, toda po principu recipročnosti »sorodniki in skupine ljudi, ki prihajajo iz istega okolja [wantoki] pomagajo tistim, ki potrebujejo pomoč in svoj dohodek delijo po kanalih tradicionalnega tipa«. (Ward 1977) V mestih se priseljenci obkrožijo z wantoki, od katerih lahko pričakujejo pomoč in varnost. Z drugimi ljudmi pa vzpostavijo bolj ohlapne odnose. Z bližnjimi wantoki največkrat bivajo v isti naselbini. Z bolj oddaljenimi wantoki se le občasno srečujejo in družijo ter si pomagajo pri iskanju zaposlitve. Med vsemi pa poteka neka oblika medsebojnega obdarovanja ali pomoči. Če recipročnost prekinejo, s tem prekinejo tudi sorodstvene, etnične ali prijateljske vezi znotraj wantok sistema. Te vezi nikoli niso naravno dane in popolnoma stabilne, temveč so vedno družbeno ustvarjene.

Kljub določeni meri kontinuitete družbenih odnosov v mestih nastala razmerja, ki so sicer osnovana na tradicionalnih razmerjih, predstavljajo nove oblike skupnosti. Zato je treba poudariti, da je wantok sistem novonastali pojav in kljub temu, da je osnovan na elementih tradicionalne družbene organizacije, kot na primer recipročnosti, v sami tradicionalni družbi ni obstajal. Wantok sistem lahko označujemo kot specifično obliko etničnosti, saj so tudi družbena razmerja, ki jih ljudje v urbanih okoljih urejajo s pomočjo wantok sistema, nova družbena razmerja z značilnostmi etničnih identifikacij.

## Sklep

Wantok sistem, ki ga lahko obravnavamo kot specifično manifestacijo etničnosti v mestih Papue Nove Gvineje, je kategorizacija, povezana z nastankom in razvojem mest ter migracijami med ruralnimi in urbanimi okolji. Kot takšna oblika družbene kategorizacije v preteklosti (pred kolonializmom in nastankom mest) ni obstajala oziroma vsaj ni bila tako pomembna, kot je v zadnjih desetletjih. V mestih je zamenjala ter dopolnila pomen sorodstva v organizaciji družbenih razmerij, ki je v tradicionalnem okolju dežele najmočnejši princip urejanja interakcij med posamezniki. S tem stališčem pa ne želim zavzeti tudi implicitnega stališča o dihotomiji med tradicijo in modernostjo, saj je med njima težko potegniti jasno ločnico. Zato ne trdim, da pred nastankom wantok sistema niso obstajale (in morda še obstajajo) drugačne oblike družbene kategorizacije, ki bi jih lahko obravnavali kot etničnost. Wantok sistem je sicer moderen pojav, vendar v svoji specifičnosti izhaja iz spleta tradicionalnih ureditev in vrednot ter strategij posameznikov v urbanih situacijah.

## Literatura

ANDERSON, Benedict 1998 [1983]: *Zamišljene skupnosti*. O izvoru in širjenju nacionalizma. Ljubljana, ISH.

BANKS, Marcus 1996: *Ethnicity*. Anthropological Constructions. London, New York, Routledge.

BARTH, Fredrik 1969: Introduction. V: Fredrik Barth (ur.), *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*. Bergen, Oslo, Universitets Forlaget; London, Allen & Unwin, 9-38.

BARTH, Fredrik 1987: *Cosmologies in the Making. A Generative Approach to Cultural Variation in Inner New Guinea*. Cambridge, Cambridge University Press.

BROMLEJ, Julian 1974: The Term Ethnos and Its Definition. V: Julian Bromlej (ur.), *Soviet Ethnology and Anthropology Today*. Hague, Mouton, 55-72.

BRUMEN, Borut 2000: Sv. Peter in njegovi časi. Socialni spomini, časi in identitete v istrski vasi Sveti Peter. Ljubljana, Založba /\*cf., oranžna zbirka.

COHEN, Abner 1974: *Urban Ethnicity*. A. S. A. Monographs 12. London, Tavistock Publications.

COHEN, Anthony P. 1998 [1985]: *The Symbolic Construction of Community*. London, New York, Routledge.

EPSTEIN, Arnold L. 1958: *Politics in an Urban African Community*. Manchester, Manchester University Press.

EPSTEIN, Arnold L. 1978: *Ethos and Identity. Three Studies in Ethnicity*. London, Tavistock.

ERIKSEN, Thomas Hylland 1993: *Ethnicity and Nationalism. Anthropological Perspectives*. London, Pluto.

GELLNER, Ernest 1983: *Nations and Nationalism*. Oxford, Blackwell.

GODDARD, Michael 2001: From Rolling Thunder to Reggae. Imagining Squatter Settlements in Port Moresby. V: *The Contemporary Pacific* let. 13, št. 1, 1-32.

HANNERZ, Ulf 1969: *Soulside: Inquiries Into Ghetto Culture and Community*. New York, Columbia University Press.

HANNERZ, Ulf 1980: *Exploring the City. Inquiries toward an Urban Anthropology*. New York, Columbia University Press.

KREMENŠEK, Slavko 1976: Uvod. V: Slavko Kremenšek, Vilko Novak, Valens Vodušek (ur.), *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja*. Ljubljana, Raziskovalna skupnost slovenskih etnologov, 1-52.

KREMENŠEK, Slavko 1978: *Obča etnologija*. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.

LEACH, Edmund 1954: *Political Systems of Highland Burma. A Study of Kachin Social Structure*. London, Athlone.

LEVINE, Hal B.; LEVINE, Marlene Wolfzahn 1979: *Urbanization in Papua New Guinea. A study of Ambivalent Townsmen*. Cambridge, Cambridge University Press.

LEWIS, Oscar 1961: *The Children of Sanchez*. New York, Random House.

LEWIS, Oscar 1966: *La Vida*. New York, Random House.

LEWIS, Oscar 1969: *On Understanding Poverty. Perspectives From the Social Sciences*. New York, Basic Books.

MAY, Ronald James; SKELDON, Ronald 1977: *Internal Migration in Papua New Guinea. An Introduction to its Description and Analysis*. V: Ronald James May (ur.), *Change and Movement. Readings on Internal Migration in Papua New Guinea*. Canberra, Australian National University Press, 1-26.

MIHALIC, Francis 1983 [1971]: *The Jacaranda Dictionary and Grammar of Melanesian Pidgin*. Marrickville, Jacaranda Press.

MITCHELL, J. Clyde 1956: *The Kalela Dance. Aspects of Social Relationships Among Urban Africans in Northern Rhodesia*. Manchester, Manchester University Press.

MOERMAN, Michael 1965: *Ethnic Identification in a Complex Civilization. Who Are the Lue?* V: *American Anthropologist* let. 67, št. 5, 1215-29.

MUKE, John 2001: *Poverty Alleviation in Urban Settlements in the National Capital District. An Unpublished Pilot Study for Japan International Cooperation Agency*. Port Moresby, University of Papua New Guinea.

MUKE, John; GONNO, Daniel 2002: *The Impact of Development on Urban Settlements in the National Capital District Papua New Guinea. An Unpublished Evaluation Report for Japan International Cooperation Agency*. Port Moresby, University of Papua New Guinea.

ORAM, Nigel Denis 1976: *Colonial Town to Melanesian City. Port Moresby 1884-1974*. Canberra, Australian National University Press.

REPIČ, Jaka 2002: O etničnosti za splošno in posebno rabo. Pregled antropoloških konceptualizacij etničnosti. V: *Traditionen* let. 31, št. 1. Ljubljana, 211-225.

SILLITOE, Paul 2000: *Social Change in Melanesia. Development and History*. Cambridge, Cambridge University Press.

STRATHERN, Marilyn 1975: *No Money On Our Skin. Hagen Migrants in Port Moresby*. New Guinea Research Unit Bulletin 61. Canberra, Australian National University.

ŠUMI, Irena 2000: *Kultura, etničnost, mejnost. Konstrukcije različnosti v antropološki presoji*. Ljubljana, ZRC-SAZU.

WARD, R. G. 1977: *Internal Migration and Urbanisation in Papua New Guinea*. V: Ronald James May (ur.), *Change and Movement. Readings on Internal Migration in Papua New Guinea*. Canberra, Australian National University Press, 27-51.

WEBER, Max 1961: *Ethnic Groups*. V: T. Parsons; E. Shils; K. Naegle; J. Pitts (ur.), *Theories of Society, Vol. 1*. New York, Free Press, 305-9.

WHITEMAN, J. 1973: *Chimbu Family Relationships in Port Moresby*. New Guinea Research Unit Bulletin no. 52. Port Moresby, Canberra, Australian National University.

WHYTE, William Foote 1943: *Street Corner Society*. Chicago, University of Chicago Press.

WIRTH, Louis 1928: *The Ghetto*. Chicago, University of Chicago Press.